Herinneringen aan de Edi-expeditie van 1890.

(*Vervolg van N°.* 5, *bladz.* 260.)

III.

Eerste tocht naar Oleh-Gadja,

13 Juni tot en met 17 Juni 1890.

Den 12den Juni hadden wij rustdag. De morgenuren werden besteed aan het in orde brengen van wapens, ledergoed, materieel en tuigen.

De officieren legden wederzijds bezoeken af. Men was zeer nieuwsgierig, hoe deze of gene het gisteren had gehad en wenschte elkander hartelijk geluk met den goeden afloop.

't Spreekt vanzelf dat gevechtshandelingen haarfijn werden uitgeplozen en een hartige critiek niet achterwege bleef.

't Kwam ons voor, dat we thans, nu we allen in 't vuur waren geweest, een andere sfeer waren ingetreden, dat er andere toestanden waren geboren. Men wist nu precies wat men in de ure des gevaars aan elkander had, en dat zegt wat!

Ook officieren en minderen hadden elkander beter leeren kennen. Wisten de eersten, na 't gevecht, zich een juist oordeel over hunne soldaten te vormen — nu deze 't doodsgevaar met hunne officieren hadden gedeeld, drukte hun geheele zijn voldoende uit, hoe zij over hunne aanvoerders dachten.

In den loop van den dag vernamen wij, dat er den 13den Juni een tocht naar Oleh-Gadja zou plaats hebben.

Aan dezen tocht namen deel:

het 6de bataljon infanterie,

1 sectie bergartillerie met 2 mortieren,

1 sectie genietroepen, sterk 2 officieren en 28 minderen.

Totale sterkte: 24 officieren, 568 minderen, 314 dwangarbeiders,

26 officiersbedienden en 21 paarden en muildieren.

Deze colonne stond onder bevel van den Majoor G. H. R. HALEWIJN. De Kapitein J. L. KOSTER van den Generalen Staf trad als chef van den staf op, terwijl de fungeerende Assistent-Resident VAN ASSEN ook bij den

staf was ingedeeld voor de politieke aanraking. De zendeling *Machmoed* van het Gouvernement trad als tolk op.

Deze tocht duurde vijf dagen en voor 't gemakkelijk overzicht zullen wij er datumsgewijze eene beschrijving van geven.

13 *Juni.* 's Morgens te $5^1/_2$ uur stond de colonne HALEWIJN gereed voor den afmarsch.

Te volgen weg: van Edi over Kota-Nawas, Edi-Tjoet en Bagoh naar Oleh-Gadja. Het 14de bataljon infanterie en de beide pelotons cavalerie deden ons uitgeleide tot Edi-Tjoet, ten einde zoo noodig nog een handje te helpen. De sectie bergartillerie, aan de colonne HALEWIJN toegevoegd, bestond uit:

1 officier (1ste Luitenant W. J. GIEL),
4 Europeesche sergeanten,
2 » korporaals,
1 trompetter,
16 Europeesche kanonniers,
12 stukrijders,
2 Inlandsche kanonniers,
1 officierspaard,
10 rijkspaarden en
8 muildieren.

Er werden medegevoerd:

93 schoten per vuurmond, en

16 lichtkogels tot verlichting van het terrein bij nacht en tot brandstichting bij dag.

De colonne marcheerde geheel zelfstandig van Edi af en zorgde dus voor haar eigene beveiliging.

Volgens ingekomen berichten zou men, ter hoogte van Kota-Nawas gekomen, vermoedelijk op vijandelijke benden stuiten.

Toen de brigade den 11den langs den weg Kota-Nawas-Edi huiswaarts keerde, was 't ons niet ontgaan hoe meesterlijk de vijand zijne versterkingen op de heuvels en in de vlakte had aangelegd, ten einde ons den doortocht naar 't zuiden, langs dezen weg, te beletten. Wel bestonden de meeste versterkingen uit eenvoudige loopgraven, maar 't was opvallend zooals de Atjeher de goede plaats voor zijn veldwerkjes had gekozen en hoe de eene loopgraaf de andere bestreek. Dat er bij dezen marsch met de ligging der bedoelde loopgraven door den voorhoede-commandant rekening werd gehouden, zullen wij wel niet behoeven te zeggen (1).

De weg, dien wij te volgen hadden, liet over 't algemeen het marcheeren met verdubbelde rotten toe. Het terrein aan weerszijden der marschrichting was begroeid met alang-alang, 1 à 1,50 M. hoog en soms nog hooger. Een

(1) De 3de compagnie (Amb.) vormde de voorhoede.

kostelijk terrein dus voor den Atjeher om verstoppertje te spelen, maar voor ons zeer ongunstig en vermoeiend voor de verkenningsafdeelingen.

Behalve dat de Radja van Bagoh als gids de colonne volgde, kwamen onder weg nog drie hoofden als zoodanig bij ons. Deze laatsten wisten al spoedig te vertellen, dat hier en daar wel vijanden zouden zijn.

Welgemoed marcheerden wij verder, totdat te 7 uur 35 minuten v. m. de eerste vijandelijke schoten vielen. We zeggen: vijandelijke schoten, omdat van onze zijde nooit het vuur werd geopend, als wij niet werden beschoten. Alle Atjehers waren geen vijanden en daarom mocht alleen dan door ons gevuurd worden, wanneer we met eenige kogels werden begroet. Hieruit blijkt duidelijk hoe vreedzaam en lief men hier zelfs in oorlogstijd te werk gaat. Nu, de Atjeher heeft zich een dergelijke humaniteit gedurende den Atjeh-krijg wel waardig gemaakt. 't Zijn lieve menschen en 't zou meer dan zonde wezen, als er in *oorlogstijd* bij vergissing een zoogenaamde niet-vijandige Atjeher werd doodgeschoten!

Maar nu werden we flink beschoten en dat het meenens was, werd den ondergeteekende zeer duidelijk, toen hij bij 't vallen der eerste schoten een gewonde in zijn peloton kreeg.

De benting, waaruit op de voorhoede gevuurd werd, lag ± 200 passen rechts van den te volgen weg zeer netjes in een bosch verscholen.

Wel werd er druk op ons gevuurd en hoorden wij het bekende gezang onzer vrienden, doch benting of vijanden zagen we niet.

Nu is de Majoor HALEWIJN iemand, die er van houdt den vijand liefst vlak in de oogen te kijken. Er werd dus niet gedraald. Fluks werd de 1ste compagnie aangewezen tot het doen van een omtrekkende beweging op 's vijands linkerflank, terwijl de voorhoede ter nadere verkenning voor-uitging. Toen we nog een 100-tal passen voortrukten, turende waar de vijand wel mocht zitten, werden we zoo hevig beschoten, dat we blij waren onze »mennekens" gedekt achter een heuveltje te kunnen opstellen. Maar aangezien geen versterkingen kunnen genomen worden door stilletjes achter dekkingen te zitten, sprongen we spoedig op en namen we stelling òp bedoeld heuveltje.

Wel boden we den vijand thans een aardig doel aan, doch wij konden nu ook de benting zien en op onze tegenstanders flinke salvo's afgeven. De artillerie was intusschen ook rechts van ons op het heuveltje in stelling gekomen. Nadat nog menig salvo, benevens 11 granaten, 5 kartetsen en 5 granaatkartetsen naar den vijand waren gezonden, verliet deze de benting, één doode achterlatende, en trok zich in de wildernis terug. Te 8 uur 10 minuten v. m. was deze versterking genomen.

De marschcolonne werd spoedig hersteld, met de 2de compagnie als voorhoede.

Te 8 uur 15 minuten v. m. werd deze voorhoede beschoten uit een ± 300 M. vóór ons gelegen bosch: Tapijang di Roem genaamd. Zij vond

gelegenheid in gevechtsformatie vooruit te gaan, den weg vrijlatende, waarop de artillerie in batterij kwam en het vuur opende op den boschrand, waaruit wij werden bestookt.

Hier lagen links van onze marschrichting 3 heuveltoppen, op elk van welke een flinke benting was gebouwd.

Om 8 uur v. m. was de cavalerie ter beschikking gesteld van den Majoor HALEWIJN, en deze maakte onmiddellijk van haar gebruik door haren commandant, den 1ste Luitenant-Adjudant baron VAN HEERDT, op te dragen bovengenoemde 3 bentings te gaan verkennen.

De Atjeh-cavalerie reed langs de noordelijke helling van den heuvel, waarop de oostelijkste benting lag, en zwenkte daarna, ten einde hare verkenning in westelijke richting te voltooien.

De Java-cavalerie verkende de westelijke benting, reed daarna over de heuveltoppen in oostelijke richting en vereenigde zich, na gemaakte verkenning, met het andere peloton cavalerie, bij de middelste benting.

Bij hare verkenning werd de cavalerie uit westelijke richting beschoten, zonder dat haar eenig nadeel werd toegebracht. De op de heuveltoppen gelegen bentings bleken onbezet te zijn. Van af deze heuvels werd in N. W. richting een vijandelijke, bezette benting ontdekt. Onmiddellijk werd bericht, dat bij de middelste benting op deze heuvels voor de artillerie een goede stelling was, die een ruim uitzicht op 't voorgelegen terrein bood.

Terwijl de cavalerie deze verkenning maakte en daarbij groote behendigheid en onverschrokkenheid aan den dag legde, had de artillerie stelling genomen op en bij den weg, zooals boven gezegd. Na 2 granaatkartetsen op 300 M. afstand naar den voorgelegen boschrand te hebben afgezonden, kreeg zij last stelling te nemen op de heuveltoppen, terwijl de cavalerie haar op den linkervleugel moest dekken.

De artillerie werkte zich met veel moeite op den dicht begroeiden heuvel, waartoe 2 muildieren vóór elkander werden gespannen.

Spoedig schoot zij zich met granaten in en opende granaatkartetsvuur op 300 M. Nadat 3 granaten en 3 granaatkartetsen verschoten waren, zweeg het vijandelijk vuur. Op ± 800 M. werd een vluchtende bende Atjehers gezien. Hierop werden 2 salvo's met granaatkartetsen afgegeven, het eene met 800 M. O. H., het andere met 1000 M. O. H. Enkele vijanden vielen neer. Later bleek een op een handwagen vastgebonden lilla in den steek gelaten te zijn; granaatscherven hadden een der wielen van het voertuig verbrijzeld.

Nu de cavalerie en artillerie aan de infanterie weder zulke uitmuntende diensten hadden bewezen, kon de colonne haren marsch ongestoord voortzetten.

Van Kota-Nawas af tot Edi-Tjoet werden de 2 pelotons cavalerie als voorhoede gebezigd.

Een over een kali gelegen brug vond de cavalerie afgebroken. De vijand had echter den onderbouw der brug laten staan en de afgenomen dekplanken op eenigen afstand aan gene zijde laten liggen.

De korporaal Sensen N°. 19796 met den cavalerist 1ste klasse van den Broeke N°. 19348 boden zich aan de afgebroken brug te voet over te gaan en het daarachter gelegen terrein te verkennen. Deze verkenning geschiedde onder leiding van den 2de Luitenant POSNO.

Eer de infanterie de brug moest overtrekken, was zij door de afgezeten ruiters hersteld en kon de geheele colonne, zonder eenig oponthoud te hebben, doormarcheeren.

De cavalerie zette hare verkenning voort. Haar linker-doorzoekingspatrouille werd uit het westen beschoten. Daarna werd de hoofdcolonne der cavalerie uit een versterkt huis beschoten.

Toen zij, in weerwil van dit vuur, haar marsch toch voortzette, vluchtten een 20 Atjehers uit dat huis, terwijl 4 Atjehers de Nederlandsche vlag heschen, zich overgaven en naar den colonne-commandant werden gebracht.

Dicht bij Edi-Tjoet gekomen, voerde de 2de Luitenant POSNO nog eene charge uit op een bende Atjehers, waarvan er eenigen werden nedergesabeld. Hiermede was de tegenstand in deze buurt gebroken. Tijdens het laatste gedeelte van dezen marsch naar Edi-Tjoet was de infanterie nog wel uit de verte beschoten, doch voor een paar vijanden komt een bataljon niet in gevechtsformatie, vooral niet wanneer er, zooals hier, geen verliezen intreden.

Van 10 uur 20 minuten — 11 uur 20 minuten v. m. werd te Edi-Tjoet, nabij de woning van den Radja in een klappertuin gerust.

't Zal sommigen misschien verwonderen dat hier *in* een dessa werd gerust. Laten wij u dan zeggen, dat de Radja van Edi-Tjoet en zijn volk ons niet vijandig gezind waren. De kwaadwilligen, die we op onzen weg hadden ontmoet, waren waarschijnlijk uit Perlak en Oleh-Gadja afkomstig.

Tijdens deze rust keerde de cavalerie tot ons aller spijt naar Edi terug. Zoo gaarne hadden we die wakkere ruiters, die den verkenningsdienst zoo uitmuntend verrichtten, bij ons gehouden. Met leedwezen zagen wij ons de beste voelhoorns plotseling ontrukt!

Te 11 uur 20 minuten brak de colonne weder op en marcheerde naar het zeestrand om hier langs naar Bagoh te gaan. De weg, dien we nu te volgen hadden, was smal, zoodat men dikwijls twee aan twee naast elkander moest marcheeren.

Aanvankelijk was het terrein aan weerszijden van onzen weg met hooge alang-alang begroeid. Hoe meer wij echter de koewala Edi-Tjoet naderden, des te meer kreeg het terrein een moerassig aanzien. Over de Tapijang Batoe (rivier), ± 10 M. breed met 1,5 M. water en modderigen bodem, lag een stevige, houten brug, waarvan het brugdek aan de zeezijde gedeeltelijk was afgebroken.

De voorhoede en de 3de compagnie namen stelling aan gene zijde der brug, terwijl de rest der colonne aan deze zijde bleef en de genietroepen met den meesten spoed het brugdek in orde brachten.

Vijanden ontmoetten wij hier niet. Toch hadden zij aan de zuidzijde van de brug een benting en loopgraven aan beide zijden van den weg gemaakt. Deze versterkingen lagen in de alang-alang verscholen en waren blijkbaar aangelegd met het doel om een vijand, die van de zeezijde mocht komen, het overgaan van de brug te beletten. Voor 't geval wij van de zeezijde waren gekomen en de vijand had uit deze werkjes de brug verdedigd, dan zouden we zeer zeker een zwaren dobber hebben gehad om hem te verdrijven, daar het terrein op dit punt geen omtrekkende beweging toelaat en een ontwikkeling in 't front ook uiterst bezwaarlijk zou geweest zijn, wegens den moerassigen bodem.

Te 12 uur 30 minuten bereikten wij het zeestrand; Z. M. Benkoelen, die ons langs het strand begeleiden zou, was toen nog niet in zicht.

Spoedig was een goede bivakplaats gevonden, vlak bij zee en ± 200 pas ten ZO. van de monding der koewala Edi-Tjoet.

Het bivak had den vorm van een rechthoek. Op de face aan de zeezijde werden de keukens gemaakt. Op de andere facen lagen de 4 compagnieën in bataille, terwijl de artillerie en trein meer naar binnen bivakkeerden. De 2 kanonnen 7 cM. A. stonden, met kartetsen geladen, in de meest bedreigde face opgesteld. Voor elke face werden de veiligheidsmaatregelen door de daarachter gelegerde infanterie genomen. Nadat de wachten waren uitgezet, begon men het bivak zooveel mogelijk te versterken. De plaats van het bivak was op een open plekje in het bosch, dat zich bijna langs de geheele kust uitstrekt. Er was dus hout in overvloed. Spoedig was dan ook de versperring gereed. Zij bestond uit aangepunte, dikke takken en boomstammen.

Op ongeveer 10 M. buitenwaarts van de facen werden de noodige lantaarns geplaatst, met het doel 's nachts een goed verlichte strook om het bivak heen te hebben, ten einde niet door den vijand bekropen te worden.

Gelukkig troffen wij voor 't gereedmaken van het eten, de thee en de koffie goed drinkwater aan.

Tot 's avonds 5 uur hadden wij geen vijand gezien; daarom werd toestemming verleend om bij gedeelten in zee te baden. 't Water was wel zeer warm, maar velen spartelden er toch lustig in rond. Zoo rondzwemmende, was 't alsof we te Scheveningen waren geland, doch toen we weder op 't droge zaten, misten we al datgene wat die badplaats zoo bijzonder aantrekkelijk maakt. Maar al konden wij hier niet in 't genot onzer Haagsche wapenbroeders deelen, met des te meer genoegen herdachten wij op deze plaats de meer jolige dagen aan 't Scheveningsche strand gesleten.

Tegen 't invallen der duisternis werden de wachten en posten *binnen* het bivak geplaatst. De wachten werden altijd door luitenants gecommandeerd,

die, even als de manschappen, om de 3 uren werden afgelost. Ook werden de gemaakte afdaken tegen 't vallen van den avond meerendeels afgebroken; alles bleef gekleed en gewapend; de manschappen sliepen met 't geweer naast zich.

't Was prachtig weder, ook 's nachts, zoodat het er weinig op aan kwam, al sliepen we dezen nacht onder den blooten hemel. Waarom de afdaken afgebroken? Och, al die hutjes in een bivak zijn zoo licht oorzaak van de schromelijkste verwarring in geval van alarm; dat weten zij het beste, die wel eens getuige zijn geweest van een overval.

14 *Juni.* Den vorigen dag was door den colonnecommandant bevolen, dat wij 's nachts om 3 uur zouden opbreken. Aangezien de marsch langs het strand geschieden zou, moest er rekening gehouden worden met het opkomen van 't water. Bij hoog water hadden we opgemerkt, dat de rollers tot tegen den boschrand liepen en daar we hier met een onbegaanbaar bosch te doen hadden, scheen het zaak vroeg op te breken.

's Nachts om 2 uur was er zoogenaamde stille reveille; de troep gebruikte soep en nam een stevig ontbijt mede. Te 3 uur was alles gepakt en gezakt en zette de colonne zich in beweging. 't Was pikdonker, zoodat aan 't hoofd van elke sectie een brandende lantaarn door dwangarbeiders werd gedragen.

Een ruischende zee ter rechter-, een geheimzinnig ondoordringbaar bosch ter linkerzijde en lichtende lantaarns vóór ons als wegwijzers naar een ons onbekende streek, ziet! dat alles gaf iets fantastisch aan dezen tocht.

Om ons toch vooral niet te doen vergeten dat wij vlak bij zee waren, moesten wij, nauwelijks 150 passen van 't bivak verwijderd, tot aan ons middel en velen tot aan de borst door 't water stappen. Dit kon niet anders, want wij moesten de koewala Edi-Tjoet, die hier ter plaatse in zee stroomt, oversteken. Den vorigen dag hadden de gidsen een goede doorwaadbare plaats aangewezen, welke in 't vroege ochtenduur door brandende lantaarns was afgebakend. Die hier uit de richting liep, had veel kans kopje onder te gaan. Naar we hoorden, doken alleen de bergkanonnen onder water en had één der kanonniers, die de munitiekisten droegen, het ongeluk een faux pas te maken en om te buitelen. Hierdoor werden eenige kardoezen onbruikbaar. Toen we later een wanhopige poging zagen aanwenden om sliknatte kardoezen in de zon te drogen, vroegen we onszelven af, hoe 't mogelijk is dat tegen 't nat worden der kardoezen nog geen afdoend middel in toepassing schijnt gebracht te zijn. Dat is wel treurig, want wat heeft men aan een goeden vuurmond en goede projectielen, indien de kardoezen nat zijn? Al voert een batterij nog zoo veel projectielen mede, geen schot kan ze lossen als hare kardoezen door 't water geleden hebben!

In ons verlaten bivak hadden we den nacht rustig doorgebracht en zelfs tijdens het opbreken kwam geen enkel schot ons storen.

Wat had de vijand ons van uit dat dichte woud een onrustigen nacht kunnen bezorgen! Van tijd tot tijd een schot ware voldoende geweest ons den ganschen nacht aan den praat te houden. Nu, wij waren hem recht dankbaar dat hij ons kalm liet slapen. De ongestoorde nachtrust zou ons vandaag ten goede komen.

Slechts een smalle strook van het strand was geschikt om er over te marcheeren. Hier en daar lagen zware boomen ontworteld, die soms den marsch bemoeilijkten. Op sommige punten bleek het strand al zeer smal te zijn, zoo smal zelfs, dat wij tegen 5 uur v. m. niet meer verder konden marcheeren. De geheele colonne hield halt, maakte front naar het bosch en compagniesgewijze werden posten op ± 20 passen vóór ons uitgezet. Thans werd eene verkenning gemaakt voor 't maken van een colonneweg door het bosch, ten einde een strook te vinden, die het verder marcheeren toeliet.

Fluks togen de genietroepen aan den arbeid en na verloop van 3 uren was er een colonne-weg van ± 1500 M. lengte gereed, die naar een hoog en open plekje in den boschrand leidde.

Intusschen was het water aanmerkelijk gestegen en op bovenbedoelde plaats aangekomen, bleek uit een nadere verkenning, dat we voor een diepe, breede kali stonden: de koewala Bagoh-Panas, welke op dit oogenblik niet te doorwaden was. Aan 't slaan eener brug viel niet te denken. Daarom werd besloten hier te rusten, totdat het water voldoende gezakt zou zijn om den mond der rivier over te trekken.

Te $12^1/_4$ uur v. m. braken we andermaal op, ten einde dezen dag Bagoh te bereiken.

De gidsen hadden weder een doorwaadbare plaats gezocht en ten tweede male gingen we tot aan ons middel door 't water om den overkant te bereiken en aangezien wij geen grootheid als Mozes in ons midden hadden, werd elke droppel water met moeite in 't zweet onzes aanschijns verplaatst, wegens den sterken stroom, die de heele colonne naar zee scheen te willen voeren.

Van hier tot Bagoh was 't strand veenachtig en modderig, terwijl bovendien vele stronken en boomstammen den marsch nog meer bemoeilijkten. Dikwijls zakten we tot over de enkels in een glibberigen, zuigenden, modderachtigen bodem, waardoor alom een verpestende lucht verspreid werd. Daarbij zond de zon haar stralen in gloeiende bundels op ons neder, en 't eenigste wat nog een weinig verfrissching aanbracht, was het lauwe water, waarmede onze onderdanen nu en dan in aanraking kwamen. De veldflesschen waren reeds lang geledigd en goed drinkwater was hier nergens te vinden. Behalve dat de troep hier bepaald groote vermoeinis te doorstaan had, werd zij ten langen leste nog gekweld door dorst. Met hoeveel zaakkennis deze marsch ook werd geleid, 't werd hoog tijd de plaats van bestemming te bereiken, zouden wij niet te veel zieken krijgen. Tegen

2 uur n. m. bereikten we gelukkig de koewala Bagoh, op welker linkeroever een bivak zou worden betrokken.

Z. M. Benkoelen had hier de noodige tonkangs gebracht voor 't maken eener schipbrug, welke de genietroepen spoedig gereed hadden.

Keeren wij thans even tot de artillerie terug. 't Was alsof de omstandigheden den spot dreven met den naam *berg*artillerie, door haar den ganschen dag langs een zeestrand te laten marcheeren! Doch hare taak is nu eenmaal zich te bewegen langs bergen en dalen. Waarom zou zij dan ook niet eens haar krachten toonen bij een strandmarsch?

Voor de paarden en de muildieren deed zich het gebrek aan drinkwater zeer gevoelen. Zij leden dorst, zoozeer dat zij bij 't overtrekken der koewala Bagoh Panas een poging deden om zeewater te drinken!

Slechts enkelen konden een weinig van dat warme, zoute water tot zich nemen. Door dorst en gloeiende hitte werden zij zeer afgemat. Toch moest de bovenbeschreven weg door de artillerie worden afgelegd.

De genietroepen maakten den weg, door 't wegkappen van stronken en boomstammen en 't leggen van sassaks, zoo bruikbaar mogelijk. Toch werd de grootste krachtsinspanning van manschappen en dieren gevorderd en konden ze slechts uiterst langzaam vooruitkomen. Eindelijk bleven de muildieren, door vermoeinis uitgeput, in den modder liggen en waren andere krachten noodig om verder te kunnen komen. Een ploeg dwangarbeiders werd nu der sectie artillerie als hulp toegevoegd. Zij trokken de stukken, hielpen hindernissen opruimen en zoo gelukte het om, uitgeput van vermoeinis, te 4 uur n. m. de koewala Bagoh te bereiken, zoodat te ongeveer half vijf de geheele colonne in het bivak te Bagoh was.

Het bivak had weder den vorm eens rechthoeks. Op elke zijde lag ongeveer eene compagnie infanterie, terwijl de rest der colonne binnenwaarts geplaatst was.

Vóór 't invallen der duisternis was het bivak zoover versterkt, dat het op geen enkel punt voetstoots kon worden binnengedrongen.

Zooals uit de schets (plaat II, bij de April-aflevering) blijkt, was het bivak aan drie zijden omringd door een bosch. 't Drinkwater was slecht en de gevolgen daarvan bleven, helaas! ook niet uit. Den volgenden dag zou 't rustdag zijn. Wij vonden dat zeer aangenaam en de artillerie had er bepaald behoefte aan.

Nauwelijks was 't duister of allen, wetende dat de wachten trouw op hun post waren, vielen spoedig in een diepen slaap.

15 *Juni*. 't Was een heerlijke dag, die Zondag! Wij lagen hier zoo rustig aan den linkeroever der koewala Bagoh, alsof we nog uren van den vijand verwijderd waren. Toch was dat niet zoo, want uit een verkenning was gebleken, dat ± 2000 M. ten zuiden van ons vijandelijke versterkingen waren opgeworpen.

Uit den aard der zaak zal 't wel tot de uitzonderingen behooren, als in de nabijheid des vijands gedurende een ganschen dag allen — behalve de de uitgezette posten — rust kunnen genieten. Zoo was 't ook hier. De genietroepen konden al spoedig hun kunst toonen in 't slaan eener brug van ± 30 M. lengte over een op 400 M. ten zuiden van ons bivak stroomende linkerzijrivier van de kali Bagoh: Soengei Lantjang genaamd. Deze werkzaamheden geschiedden natuurlijk onder de noodige dekking. Verder werd bericht, dat er in den weg, dien we morgen volgen zouden, 8 à 10 coupures gemaakt waren. De genietroepen maakten daarom de noodige overgangsmiddelen, als sassak enz., gereed. 't Slaan der brug geschiedde ongestoord.

Door middel van spionnen kwamen dezen dag allerlei berichten omtrent 's vijands positie en sterkte binnen. Zoo zou de geheele bevolking van Bagoh te Oleh-Gadja zijn vereenigd; zelfs Bintara Pakan, hoeloebalang van Djolok Besar, zou zich met ± 200 gewapenden derwaarts hebben begeven en de Gedei Bagoh zou door 200 à 300 man, uit Kerti afkomstig, worden verdedigd. Zelfs werd naar aanleiding dier verhalen een schets der versterkingen ontworpen, die ons deed vermoeden, dat het er in zuidelijke richting lang niet rooskleurig uitzag en dat er heel wat moest gebeuren, eer we de Gedei Oleh-Gadja zouden verwoest hebben. De algemeene indruk was dan ook, dat er op Maandag den 16den Juni flink gevochten zou worden. Nu, daarvoor waren we ook gekomen; we hadden niet voor niemendal langs het strand gewandeld en Tengkoe Joesoef van Oleh-Gadja zou er voor boeten, dat gisteren die arme muildieren in den modder waren blijven steken! Zóó dachten misschien enkelen hunne kleine misères te kunnen wreken op den ontrouwen Tengkoe Joesoef, hoewel natuurlijk geheel andere, veel ernstiger redenen bestonden om hem te bevechten.

De ware politieke reden van dezen tocht kunnen we niet mededeelen. Alleen hoorden we zeggen, dat Tengkoe Joesoef van Oleh-Gadja als arme drommel zeer gaarne de bescherming van de »compagnie" genoot, daarvan een listig gebruik maakte om zijn eigen zak te spekken, zelf groot en machtig te worden en eindelijk verblind door 't monster, genaamd: godsdienstig fanatisme, ten slotte der compagnie den rug toekeerde en trachtte den Heiligen Oorlog te doen ontbranden. Overigens was Tengkoe Joesoef ondergeschikt aan den vorst van Djolok Besar.

De bedevaart naar Mekka gemaakt hebbende, oefende hij daardoor in godsdienstige richting grooten invloed op de bevolking uit. Hij was voornamelijk de bewerker van het godsdienstig verzet der verschillende staatjes ten westen van Edi gelegen, en daarvoor moest hij getuchtigd worden.

De vorst van Djolok — zoo moet uit gevonden brieven gebleken zijn — heeft hem den godsdienstoorlog wel ontraden, doch 't slot zijner vermaning was toch: »indien gij dien krijg toch gaat voeren, dan . . . . . vergezellen *mijne beste wenschen u!* En terwijl wij Tengkoe Joesoef op de vingers gingen tikken, kwam Djolok's vorst te Edi om zijne verknochtheid aan ons Gouvernement te bepleiten!

Men ziet, dat niet alleen in Nederland de godsdienst dikwijls als *middel* ter bereiking van eenig doel wordt gebezigd, maar dat zelfs de Atjeher een dergelijk gehaspel niet versmaadt. Als deze overeenkomst den Atjeher eens duidelijk werd gemaakt, wie weet of hij zich niet dadelijk onderwierp! Wilden wij verder gaan, 't zou ons niet moeilijk vallen aan te toonen, dat in alle openbaar vertoon van godsdienstzin zoowel bij den Mahomedaan als bij den Christen een kolossaal egoïsme schuilt. 't Zal wel onnoodig zijn te zeggen dat dit geen politiek en 't geheel misschien zeer onpolitiek geschreven is. Doch als zoodanig willen we 't ook niet beschouwd zien. Wij schreven slechts onze Zondagsche overdenkingen, gezeten aan den oever van den Kali Bagoh, neder.

16 *Juni*. Den vorigen dag was met den commandant van Z. M. Benkoelen overeengekomen, dat gedurende den marsch naar Oleh-Gadja een detachement gewapende schepelingen het bivak zou bewaken en de geneesheer van dien bodem de zieken in het bivak zou behandelen. Voorts zou de opmarsch der colonne gesteund worden door een demonstratie van gewapende marinesloepen op de Bagoh-rivier.

Daar aanvankelijk een zeer smal défilé moest worden doorgetrokken, werd de colonne als volgt ingedeeld:

a. de 4de compagnie van het korps als voorhoede;

de sectie genietroepen, die de sasaks en eenige gereedgemaakte schragen, door 70 dwangarbeiders gedragen, medevoerde;

de artillerie en

de 3de compagnie.

b. de 2de compagnie;

de ambulance en trein en de 1ste compagnie.

De onder *a* genoemde afdeelingen marcheerden te 5 uur en die onder *b* genoemd te $5^1/_2$ uur v. m. af.

De weg, dien wij volgden, loopt door een bakoe-bakoe bosch en is slechts 3 M. breed; aan weerszijden van dezen weg loopt een modderige sloot. Een kleine beschrijving van dit bosch? . . . . . De bodem is modderig, vol kreken en plassen en bedekt met stronken, die ongeveer 1 à 3 dM. boven den grond uitsteken en zóó dicht bij elkander staan dat men er dikwijls met den voet tusschen blijft haken; hooge boomen verrijzen eveneens uit dezen bodem en hunne wortels groeien soms meer dan 2 M. boogvormig boven den grond, zoodat men tusschen de wortels door moet kruipen, daar voetpaden noch wegen aanwezig zijn; stippen wij hier nog aan dat een en ander wordt afgewisseld door laag liggende slingerplanten, dat men, er in zijnde, meestal geen 10 M. voor zich uit kan zien, en er een wandeling door makende, nu en dan tot aan de knieën in den modder zakt, dan meenen we duidelijk genoeg geweest te zijn om onzen lezers te doen begrijpen dat we hier niet in de Scheveningsche boschjes rondwandelden.